

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ТА ФОРМИ ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Телійчук В. Г.

ВСТУП

Проблема організації начального процесу у вищих навчальних закладах (далі ВНЗ) різних рівнів акредитації була актуальною на всіх історичних етапах становлення та розвитку суспільства. Не залишається вона поза увагою і сучасних дослідників, викладачів-практиків, молодих науковців. Вища школа висуває нові вимоги до організації навчально-виховного процесу підготовки майбутніх фахівців, що зумовлено низкою потреб і закономірностей розвитку сучасного суспільства¹. Процес підготовки нового покоління вчених, здатних ефективно впливати на суспільний розвиток, вимагає докорінного оновлення професійно-педагогічної підготовки викладачів вищих навчальних закладів, обґрунтування нових функцій педагогіки вищої школи. Адже зміни в усіх сферах життя й діяльності людини, активне освоєння культурних цінностей сучасного суспільства об'єктивно вимагають перетворення вищої школи в інститут відтворення й виробництва педагогічної культури. При цьому, які б зміни не відбувалися у вищій школі, усі вони обов'язково стосуються викладача ВНЗ, педагога й ученого, носія наукового знання, культурно-педагогічного досвіду суспільства². Розвиток закладів освіти інноваційного типу, які повинні відповідати вимогам сьогодення, зумовлюють пошук нових організаційних форм навчання і виховання, оновлення змісту навчально-виховного процесу. Необхідність підвищення рівня вищої освіти потребує розробки нової стратегії і тактики викладання. Здійснення нових планів вимагає перегляду підходів до роботи тих, хто забезпечує навчально-виховний процес, в першу чергу – до викладачів. На цьому шляху необхідно, насамперед, перебороти розповсюджений бар'єр спрощеного, навіть примітивного уявлення про викладацьку діяльність як такий вид роботи, що потребує лише тільки певного досвіду

¹ Мачинська Н.І., Стельмах С.С. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі. URL: <https://bit.ly/3YngGTi>

² Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник / О. В. Малихін, І. Г. Павленко, О. О. Лаврентьева, Г. І. Матукова. Сімферополь: Дайфі, 2011. 270 с. URL: <https://bit.ly/3JnrZH2>

діяльності у практичних підрозділах правоохоронних органів, зокрема, Національної поліції України. Нехтування педагогічною компонентою у структурі професійної діяльності викладача призводить до різкого зниження ефективності навчання, незадоволенням рівнем підготовки слухачів і курсантів після їх випуску за місцем роботи³. Вища юридична освіта посідає особливе місце в системі освіти України. Професія «офіцер» є однією з найскладніших у людському суспільстві, оскільки вимагає від її суб'єкта здатності з високою ефективністю вирішувати завдання всіх типів професійної діяльності в екстремальних умовах. Реалізація таких здібностей забезпечується високим рівнем професійної підготовки фахівців. Виходячи з цих положень, виникає необхідність пошуку найбільш ефективних форм проведення занять з дисциплін, які викладаються у вищому правоохоронному навчальному закладі, які б сприяли формуванню у здобувачів вищої освіти (студентів, курсантів) необхідних якостей. Класичні форми занять (лекції, практичні і лабораторні) не завжди можуть забезпечити швидку адаптацію здобувачів вищої освіти (курсантів, студентів) до вузівської системи навчання⁴. Ефективність підготовки майбутніх фахівців залежить від доцільності впровадження в практику роботи науково-педагогічного працівника різноманітних форм організації навчання. Серед таких: семінарські, практичні та лабораторні заняття⁵.

1. Поняття «інновації» та «інноваційного навчання» відносно вищої освіти

1. В аналітичній доповіді ЮНЕСКО «Сталий розвиток після 2015 р.» зазначено, що у нову інформаційну епоху саме вища освіта має стати основоположним елементом у напрямі прогресу, а інновації у різних сферах суспільної діяльності мають містити в собі високий динамізм, швидку зміну знань, інформації, технологій. За таких умов підвищується соціальне значення держави у забезпеченні доступу до якісної освіти,

³ Методичні рекомендації щодо проведення, аналізу та оцінки відкритих занять у Київському національному університеті внутрішніх справ. URL: <https://okop.naiu.kiev.ua/assets/files/npa-navs/MetRecVidkrZan.pdf>

⁴ Телійчук В. Г. Деякі інноваційні підходи до проведення семінарських занять у вищому навчальному закладі системи МВС України. Scientific and pedagogic internship «Ways of improving the training of qualified lawyers in Ukraine and the EU»: Internship proceedings, February 8 March 19, 2021. Frankfurt an der Oder : «Baltija Publishing», 2021. P. 120.

⁵ Мачинська Н. І., Стельмах С. С. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі. URL: <https://bit.ly/3YngGTi>

високого рівня знань, можливості набуття відповідних умінь, компетенцій через надання вищам академічної мобільності і свободи⁶.

2. Інноваційні форми викладання дисциплін заслуговують на особливу увагу, оскільки забезпечують потрібний «інноваційний клімат» у ВНЗ, сприяють розвитку творчої активності та дослідницької ініціативи студентів-правників, закладають основу для подальшого осмислення і розвитку правових знань, успішного застосування набутих знань на практиці. Впровадження інноваційних технологій у навчальний процес допомагає готувати висококваліфікованих, конкурентноспроможних правників, здатних виконувати складні науково-дослідницькі, фахово-прикладні й творчі завдання. Але перш ніж перейти до висвітлення проблеми інноваційних методів і форм навчання, слід розкрити сутність поняття «інновації» відносно вищої освіти, уточнити значення деяких вихідних термінів.

3. Поняття «інновація», хоча й побутує в інтернаціональному лексиконі *вже понад сто років*, актуалізувалось у науковій та освітянській сфері лише в останній чверті ХХ століття. І хоча поняття це може передаватися кількома лексемами: новація, інновація, нововведення, новотвір, новаторство та ін., саме термін інновація набув найбільшого поширення в сучасній українській науковій мові. Запозичене з англійської мови слово *інновація* (англ. innovation від лат. innovatio – оновлення, зміна) у «Словнику іншомовних термінів» (2000 р.) зареєстроване у значеннях:

4. 1) Нововведення в галузі економіки, техніки тощо на основі досягнень науки і передового досвіду; 2) Нове явище в мові (мовозн.). Там же, наведений і похідний термін інноваційний – «який стосується інновацій»; інноваційний банк – «банк, який здійснює кредитування і фінансування інновацій у науково-технічній і організаційно-управлінській сферах». У «Юридичній енциклопедії» представлено лише словосполучення інноваційне законодавство, визначення якого дозволяє окреслити найбільш розвинені сфери *інноваційної діяльності*: «специфічна комплексна галузь законодавства, якою регулюються суспільні відносини в процесі здійснення організаційних, фінансових, інвестиційних, матеріально-технічних та інших заходів, спрямованих на створення і впровадження науково-технічних розробок, нової техніки і технологій; нових форм організації праці та управління, освоєння і випуск нових видів продукції».

5. У значенні «нововведення» термін інновація є синонімічним до латинського новація (від novo – оновлюю). Однак останній має ще

⁶ Бистрова Ю. В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України. URL: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2015/04/Bystrova.pdf>

спеціальне юридичне значення: «Припинення попередньо чинного зобов'язання сторін, заміна його іншим, новим зобов'язанням». Як бачимо, у тлумачних словниках не закріплене спеціальне значення терміна інновації, пов'язане з освітянською сферою. Водночас у сучасній педагогічній та науково-методичній літературі термін цей, як і прикметник інноваційний, є широко вживаним. Заслуговує на увагу визначення терміна інновація у праці «Інноваційне навчання» Дж. Боткіна: «Інновація – це постійне прагнення до переоцінки цінностей, збереження тих із них, які мають незаперечне значення, і відкидання тих, що застаріли». ⁷

Значний інтерес до освітніх інновацій у зарубіжній педагогіці виник у 50 – 80-і роки ХХ ст., коли головною рисою стало формування освітніх альтернатив (шкіл, педагогічних систем, концепцій тощо), покликаних стати своєрідними центрами наукового-педагогічного пошуку і популяризації нових педагогічних ідей: антигегелітаризму (варіативність, диференціація, неперервність навчання), диверсифікації (забезпечення кожної дитини шкільного віку загальною освітою відповідно до її індивідуальних здібностей, нахилів, інтересів) та полікультурної освіти (врахування етнічної, національної, релігійної ідентичності школярів). Внаслідок впливу демократичних тенденцій зазнала поширення раціоналістична (забезпечення школярів знаннями, засвоєння яких дає можливість випускникам адаптуватися до умов реального життя) та феноменологічна (на основі поєднання знання і власного досвіду дитину вчать самостійно будувати власне життя, розвивати її природний потенціал, брати відповідальність за вирішення особистих проблем) моделі освіти⁸.

Інновації в освіті вперше були пов'язані з реформами галузі. Такі дослідники проблем педагогічної інноватики, як О. Арламов, М. Бургін, В. Журавльов, А. Ніколс, Н. Юсуфбекова та ін.) робили спробу співвіднести поняття нового у педагогіці з такими характеристиками, як корисне, прогресивне, позитивне, сучасне і передове. З-поміж учених, які вели дослідження інновацій в освіті, варто відзначити праці І. Беха, Л. Даниленка, І. Дичківської, М. Кларіна, О. Пехоти, О. Попової, Л. Подимової, А. Прігожина, В. Сластьоніна, А. Хуторського. Термін «інновація» (у перекладі з пізньолатинської мови «*innovatio*» – «оновлення, новизна, зміна») означає нововведення, тобто

⁷ Артикуца Н. В. Інноваційні методи викладання дисциплін у вищій юридичній освіті. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2424/Artikutsa_Inov.pdf

⁸ Василець В. О. Інновації в освіті, їх види та класифікація. URL: <https://genezum.org/library/innovacii-v-osviti-ih-vydy-ta-klassyfikaciya>

цілеспрямовані зміни, що вносять у середовище впровадження нові стабільні елементи (нововведення), які викликають перехід системи з одного стану до іншого⁹.

6. С. О. Шаронова називає чотири онтологічні ознаки інновації як такої:

7. 1) кардинальні зміни у свідомості та нормах поведінки учасників процесу реалізації інновацій, які супроводжують процес переосмислення ними цінностей;

8. 2) парадоксальність одночасного відторгнення і зв'язок із традицією (за висловом Хайдеггера, це погляд у майбутнє крізь призму минулого);

9. 3) інновація, на думку фахівців у галузі теорії освітніх процесів, – категорія, безпосередньо пов'язана з ринковою економікою та соціальною доцільністю пропонованого, що робить її вигідною для застосування; практичне її впровадження дозволяє досягти додаткового економічного ефекту;

10. 4) інновація сприймається як процес масового визнання нового.

Як бачимо, поняття інновації спочатку побутувало і розвивалось переважно в економічній, банківській, технічній, організаційно-управлінській сферах, і лише потім набуло поширення в освіті¹⁰.

11. Сутність цього явища щодо вищої освіти можна сформулювати доволі лаконічно: *Інновації* – нововведення на основі досягнень науки, освіти, передового педагогічного та управлінського досвіду, покликане стимулювати розвиток прогресивних і високоєфективних освітніх технологій. Але розкрити більш широко основні ознаки цього поняття можна лише в розгорнутій дефініції: *Інновації* – це нові перспективні тенденції, процеси та підходи у розвитку сучасної вищої освіти, які ґрунтуються на поєднанні наукової та освітньої діяльності, теорії з практикою, інтеграції та диференціації сучасних знань, фундаментальної підготовки фахівців із вузькопрофільною спеціалізацією та спрямовані на модернізацію, підвищення якості та ефективності сучасного навчального процесу. Похідний термін *інноваційний* у науково-педагогічній та методичній літературі найчастіше вживається у складі термінологічних словосполучень:

⁹ Василюк В. О. Інновації в освіті, їх види та класифікація. URL: <https://genezum.org/library/innovacii-v-osviti-ih-vydy-ta-klasyfikaciya>

¹⁰ Артикуца Н. В. Інноваційні методики викладання дисциплін у вищій юридичній освіті. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2424/Artikutsa_Inov.pdf

інноваційний метод, інноваційна методика, інноваційний підхід, інноваційні технології тощо¹¹.

Щодо поняття «інноваційного навчання», то найбільш поширеним у сучасній науковій літературі є такі визначення поняття «інноваційне навчання». Вчена Т. В. Захарчук підкреслює, що в педагогічній інтерпретації інновація розглядається як нововведення, що поліпшує хід і результати навчально– виховного процесу. Професор А. С. Нісімчук вважає, що «Інноваційне навчання зорієнтоване на динамічні зміни в навколишньому світі, це навчальна та освітня діяльність, яка ґрунтується на розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості». І. М. Дичківська, дослідниця в галузі порівняльної педагогіки, вказує, що «Інноваційні педагогічні технології є процесом, який передбачає цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчальний процес від визначення його мети до очікуваних результатів». І. П. Підласий тлумачить *термін* «інновація» як нововведення та додає, що в найзагальнішому сенсі інновації не тільки покращують процес і результати навчально-виховного процесу, але можуть і погіршити систему. Окрім того, вчений І. П. Підласий виділяє основні критерії інноваційності навчальних закладів:

навчально-виховний процес базується на принципі природної доцільності і підпорядкованих йому принципах класичної педагогіки;

педагогічна система еволюціонує в гуманістичному напрямку;

організація навчально-виховного процесу не веде до переважанню студентів та викладачів;

підвищені результати навчально– виховного процесу досягаються не за рахунок селекції студентів і викладачів, а за рахунок використання нерозкритих і незадіяних можливостей системи;

продуктивність навчально-виховного процесу не є прямим наслідком впровадження дорогих засобів і медіа систем¹².

Наукові розвідки А. М. Алексюка, І. І. Доброскок, В. П. Коцура, С. О. Нікітчиної, В. Г. Кременя, В. В. Ільїна, С. В. Пролеєва, М. В. Лисенка, П. Ю. Сауха та інших присвячені загальнотеоретичним, науково-практичним проблемам інноваційної парадигми у вищій школі,

¹¹ Артикуца Н. В. Інноваційні методики викладання дисциплін у вищій юридичній освіті. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2424/Artikutsa_Inov.pdf

¹² Волікова М. М., Братанич О. Г. Традиційне та інноваційне навчання у вищих навчальних закладах України: переваги та недоліки. URL: <https://pednauk.cuspu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/790/723>

окремим прогресивним формам і технологіям навчання, досвіду та перспективам їх використання в освітній практиці [3-7]. Зокрема, автори пов'язують інновації у навчанні з необхідністю: вдосконалення традиційного педпроцесу (модернізація, модифікація, раціоналізація); трансформації існуючого традиційного освітнього процесу, тобто радикальних перетворень та комплексних видозмін. Дослідники проблем педагогічної інноватики О. І. Абдалова, О. Ю. Ісакова, О. В. Василенко, І. О. Галиця і О. С. Галиця, В. В. Докучаєва, О. В. Фатхутдінова та інші розуміння нового в освітньому процесі співвідносять із такими характеристиками, як корисне, прогресивне, позитивне, сучасне, передове. Світовим трендом у сфері освіти стають відкриті онлайн-курси MOOCs і медіа-освіта. Автори наголошують на тому, що впровадження нових технологій навчання та досконале оволодіння ними вимагають певної внутрішньої готовності як викладачів, так і здобувачів вищої освіти до серйозних перетворень, що відповідають умовам швидкозмінного інформаційного суспільства¹³.

Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» інновації – це новостворені і вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що суттєво покращують структуру та якість виробництва і соціальної сфери. Проблеми інноваційних технологій і методів навчання в сучасній вищій освіті актуальні, оскільки посилилася тенденція до гуманізації і гуманітаризації змісту технічної освіти, ліцензовано нові навчальні дисципліни і, як наслідок, зросла потреба в науково-педагогічних працівниках, які змогли б забезпечити інноваційний підхід до реалізації цих тенденцій під час навчально-виховного процесу. Показово, що викладачі отримали можливість створювати і втілювати власні інноваційні методики.

Поняття «освітньо-навчальні інновації» використовується в різних педагогічних процесах для визначення адекватних механізмів впливу, поєднаних в одну програму, яка охоплює всі напрями трансформації вищої школи. Так, категоріальне наповнення інновації у сфері освіти можна, на наш погляд, спроектувати на дуальний контекст, зокрема, розглядати його як процес, який полягає в масштабній або частковій зміні системи освіти і відповідної діяльності, та готовий продукт, тобто очікувані результати. У діяльнісному аспекті інноваційними слід вважати оригінальні, новаторські способи та прийоми педагогічних дій і засобів. Отже, інноваційне навчання – це постійне прагнення до

¹³ Бистрова Ю. В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України. URL: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2015/04/Bystrova.pdf>

переоцінки цінностей, збереження тих із них, які мають незаперечне значення, і відкидання тих, що вже застаріли¹⁴. Інновації в навчанні пов'язані з активним процесом створення, поширення нових методів і засобів (нововведень) для вирішення дидактичних завдань підготовки фахівців у гармонічному поєднанні класичних традиційних методик та результатів творчого пошуку, застосування

нестандартних, прогресивних технологій, оригінальних дидактичних ідей і форм забезпечення освітнього процесу¹⁴.

Інноваційне навчання протиставляється підтримуючому, традиційному навчанню. Його розглядають як реакцію системи освіти на перехід суспільства на більш високий ступінь свого розвитку, на зміну цілей освіти. Інноваційне навчання – зорієнтована на динамічні зміни в навколишньому світі навчальна діяльність, яка ґрунтується на оригінальних методиках розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості. Його покликання готувати не лише «людину, що пізнає», але і «людини, що діє». Причому усі елементи традиційного навчання мають місце в інноваційному, питання полягає лише у визначенні співвідношення репродуктивного і продуктивного, діяльного і творчого. Характерними рисами інноваційного навчання є передбачення (anticipation) та співучасть (participation). Передбачення – здатність до розуміння нових, незвичайних ситуацій, прогнозування подій, оцінка наслідків прийнятих рішень, орієнтація на майбутнє. Співучасть – соціальна активність, участь особистості в найважливіших видах діяльності, її особистий вплив на прийняття локальних та глобальних рішень, здатність бути ініціативним. Зразкова узагальнена модель інноваційного навчання була представлена в одній з перших робіт на цю тему (Kozma and Johnson, 1991). Вона передбачала:

- 1) активну участь студента в процесі навчання (а не пасивне засвоєння інформації);
- 2) можливості прикладного використання знань у реальних умовах;
- 3) наведення концепцій і знань у найрізноманітніших формах, а не тільки у текстовій;
- 4) підхід до навчання як до колективної, а не індивідуальної діяльності;
- 5) акцент на процес навчання, а не на запам'ятовування інформації.

¹⁴ Інноваційні методи навчання у вищій школі України. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/Klimova/6_3.pdf

Проблеми інноваційної перебудови навчального процесу стають ще масштабнішими. Вони передбачають необхідність впровадження модернізованих моделей вищої освіти, які, в свою чергу, призводять до кола нових труднощів. В. Е. Франкл вважає, що основне завдання освіти – не передача традицій і знань, а «формування здібностей знаходити унікальні смисли». Враховуючи досягнення сучасної зарубіжної педагогіки, можна виокремити два основні типи інноваційних підходів до навчального процесу у вищій школі. До *першого*, дослідники відносять так звані *інновації – модернізації*, які сприяють модернізації навчального процесу, спрямовані на досягнення гарантованих результатів в межах його традиційної репродуктивної орієнтації. Покладений в їх основу технологічний підхід до навчання передбачає, насамперед, передавання студентам знань та формування способів дій за зразком, він зорієнтований на високоефективне репродуктивне навчання. В якості *другого інноваційного підходу до навчання* педагоги розглядають *інновації – трансформації*, які покликані забезпечити якісне перетворення навчального процесу, спрямовані на забезпечення його дослідницького характеру, орієнтацію пошукової навчально-пізнавальної діяльності. Відповідний пошуковий підхід до навчання передбачає формування у студентів досвіду самостійного пошуку нових знань, їх застосування в нових умовах, формування досвіду творчої діяльності з виробленням ціннісних орієнтацій. Потрібно підкреслити, що репродуктивна та проблемна орієнтації навчального процесу у сучасній педагогіці втілюються в двох основних інноваційних підходах до перетворення навчання, – *технологічному та пошуковому*. Таким чином, дослідники виділяють моделі повного засвоєння знань (технологічний напрям) та пошукові моделі навчання (гуманістичний напрям)¹⁵.

Педагогічну інновацію розглядають як особливу форму педагогічної діяльності і мислення, які спрямовані на організацію нововведень в освітньому просторі, або як процес створення, упровадження і поширення нового в освіті. Інноваційний процес в освіті – це сукупність послідовних, цілеспрямованих дій, спрямованих на її оновлення, модифікацію мети, змісту, організації, форм і методів навчання та виховання, адаптації навчального процесу до нових суспільно-історичних умов. Відповідно інноваційність має характеризувати професійну діяльність викладача ВНЗ. Нововведення (інновації) не виникають спонтанно, а постають результатом системних наукових пошуків, аналізу, узагальнення педагогічного досвіду. Стрижнем інноваційних процесів в освіті є упровадження досягнень психолого-

¹⁵ Поняття, сутність, особливості та доречність інновацій у ВПД. URL: <https://bit.ly/3TTxp7>

педагогічної науки в практику, вивчення, узагальнення і поширення передового вітчизняного та іноземного педагогічного досвіду. Рушійною силою інноваційної діяльності є педагог як творча особистість, оскільки суб'єктивний чинник є вирішальним під час пошуку, розробки, упровадження і поширення нових ідей. Творчий викладач, учитель, вихователь має широкі можливості і необмежене поле для інноваційної діяльності, оскільки на практиці може експериментувати і переконуватися в ефективності методик навчання, коригувати їх, здійснювати докладну структурування досліджень навчально-виховного процесу, пропонувати нові технології та методи навчання. Основна умова такої діяльності – інноваційний потенціал педагога. Інноваційний потенціал педагога – сукупність соціокультурних і творчих характеристик особистості педагога, який виявляє готовність вдосконалювати педагогічну діяльність, наявність внутрішніх засобів та методів, здатних забезпечити цю готовність. Наявність інноваційного потенціалу педагога визначають наступні чинники:

творча здатність генерувати нові ідеї;

високий культурно-естетичний рівень, освіченість, інтелектуальна глибина і різнобічність інтересів;

відкритість особистості педагога новому і сприйняття різних ідей, думок, поглядів, концепцій, що базується на толерантності особистості, гнучкості та широті мислення¹⁶.

Ми згодні з думкою В. О. Васильця, що інноваційні процеси в системі освіти покликані формувати якісно новий етап взаємодії та розвитку науково-педагогічної і педагогічної творчості, а також процесів застосування її результатів. Для нього є характерною тенденція до ліквідації розриву між процесами створення педагогічних новацій та процесами їх сприйняття, адекватного оцінювання, освоєння та застосування, а також до подолання суперечності між стихійністю цих процесів і можливістю та необхідністю свідомого управління ними. Головними рисами освітніх інновацій є:

цілеспрямовані зміни, що вносять нові стабільні елементи (нововведення) у сферу освіти, які викликають її перехід з одного якісного стану до іншого; наявність специфічних особливостей, пов'язаних із соціально-психологічними та іншими аспектами педагогічної діяльності; інноваційні зміни можуть бути ініційовані на будь-якому з рівнів освітньої системи; інноваційні зміни повинні здійснюватися в діяльності та мисленні всіх учасників освітнього процесу; інноваційні процеси у сфері освіти повинні зобов'язані бути

¹⁶ Інноваційні технології та методи навчання. URL: <https://bit.ly/3G6YBCO>

безперервними і спрямованими на постійне покращання існуючої системи; з метою забезпечення процесу постійного інноваційного оновлення освітньої сфери слід упроваджувати відповідні механізми управління якістю освіти; ефективність упровадження певної інновації значно залежить від рівня сприйнятливості до інноваційних змін системи та наявності в неї реальних можливостей здійснення (впровадження) інновації (тобто, реалізованості)¹⁷.

Отже, можна виокремити наступні критерії готовності викладача вищої школи до інноваційної педагогічної діяльності:

усвідомлення необхідності інноваційної діяльності; готовність до творчої діяльності щодо нововведень у ВНЗ; упевненість у тому, що зусилля, спрямовані на нововведення, принесуть позитивний результат; узгодженість особистих цілей з інноваційною діяльністю; готовність до подолання творчих невдач; органічність поєднання інноваційної діяльності, особистої, фахової та педагогічної культури; рівень психолого-педагогічної та методичної готовності до інноваційної діяльності; позитивне сприйняття, переосмислення свого минулого досвіду і його залучення до розробки інновації; здатність до фахової рефлексії.

Процес упровадження педагогічних інновацій, творчий пошук суттєво залежать від морально-психологічного клімату у науково-педагогічному колективі ВНЗ, матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних та естетичних умов праці. В організації інноваційних пошуків важливим є вибір актуальної науково-педагогічної теми, чітке формулювання мети і завдань творчої діяльності як усього колективу, так і кожного педагога зокрема, оптимальний розподіл і кооперація праці¹⁸.

2. Інноваційні методи і форми проведення семінарських занять

Як форма організації навчання семінарські заняття мають давню історію. У давньогрецьких і римських школах семінари проводилися як поєднання диспутів, повідомлень студентів, коментарів та висновків викладачів. Головне завдання цієї форми організації навчання було навчити студентів умінню критично висловлювати свої міркування щодо певних питань, сприяти оволодінню методами і прийомами риторики. З XVII ст. семінарські заняття використовуються в Західній Європі, а з XIX ст. – набувають поширення і в інших країнах. У той час семінари мали практичний характер і становили школу того чи іншого вченого, під

¹⁷ Василюк В. О. Інновації в освіті, їх види та класифікація. URL: <https://genezum.org/library/innovacii-v-osviti-ih-vydy-ta-klasyfikaciya>

¹⁸ Інноваційні технології та методи навчання. URL: <https://bit.ly/3zjZ00J>

керівництвом якого студенти практично засвоювали теоретичний курс дисципліни, методику наукового дослідження. Вони призначалися для роботи над першоджерелами, переважно з гуманітарних наук. Остаточно слово «семінар», що позначало науково-практичне заняття із спеціальних гуманітарних наук, увійшло в лексикон в 30-і роки ХХ ст.¹⁹

Проблема активізації пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти (курсантів, студентів, слухачів) під час проведення практичних та семінарських занять завжди була і залишається актуальною. Інноваційні технології семінарських занять, які забезпечують глибокий рівень засвоєння матеріалу, вчать здобувачів вищої освіти творчо підходити до виконання завдань, самостійно мислити, грамотно використовувати терміни і закони, розвивати логіку викладання матеріалу, користуватися матеріалами наукових статей, журналів та інших джерел²⁰.

Слід погодитися з позицією С. О. Павленка про те, що освіта у вищих навчальних закладах системи МВС України завжди була важливою та невід'ємною складовою підготовки поліцейських кадрів і процес її формування та розвитку відбувався в недосконалих умовах державного будівництва в незалежній Україні. Значний відтік висококваліфікованих працівників в інші сфери правової діяльності, а як наслідок – руйнування системи цінностей викликали наступні чинники: питання недостатності фінансових ресурсів, періодична зневага до соціального забезпечення працівників, відсутність належного матеріально-технічного забезпечення і внормованих умов праці. Повсякчас, сучасне суспільство вимагає від працівника поліції високого культурного рівня, освіченості, здатності до самоосвіти та самовдосконалення, уміння застосовувати свої знання в різних сферах правоохоронної діяльності, що об'єктивно потребує переосмислення існуючої системи підготовки кадрів для поліції. А тому правильним є висновок, що професіоналізм, належна підготовка поліцейських можуть бути визнані основним, домінуючим чинником забезпечення безпеки життєдіяльності працівників поліції та населення²¹.

¹⁹ Мачинська Н.І., Стельмах С.С. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі: навчально-методичний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 180 с.. URL:<https://bit.ly/3YngGTi>

²⁰ Ковтун С. П. Інноваційні технології семінарських занять. URL: <https://bit.ly/37WrgJu>

²¹ 1. Павленко С.О. підготовка поліцейських в умовах реформування системи освіти МВС України відповідно до європейських стандартів, или: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/4/78.pdf>; 2. Телійчук В. Г. Деякі інноваційні підходи до проведення семінарських занять у вищому навчальному закладі системи МВС України. Scientific and pedagogic internship «Ways of improving the training of qualified lawyers in Ukraine and the EU»: Internship proceedings, February 8 March 19, 2021. Frankfurt an der Oder : «Baltija Publishing», 2021. P. 120.

Семинарські заняття отримали свою назву від лат. *seminarium*, у перекладі – «розсадник». Їх проводили у давньогрецьких і римських школах як поєднання диспутів, повідомлень учнів, коментарів та висновків викладачів. Сьогодні під семинарським заняттям розуміють форму навчання, за якої викладач організує дискусію із попередньо визначених тем, до яких студенти готують тези відповідей або індивідуально підготовлені реферати, доповіді, виступи, есе. Це семінари-дискусії. Існують також семінари-практикуми, які можна використовувати для обговорення різних варіантів розв'язання практичних ситуативних завдань і задач. Спецсеминар або спецкурс проводять на старших курсах за вибором здобувачів вищої освіти (студентів, курсантів). Це -спеціально організоване спілкування молодих науковців-початківців із досвідченими викладачами-науковцями з певної проблеми. Успіх такого семінару залежить від того, хто ним керує, адже спецкурс набуває рис наукової школи, яка привчає здобувачів вищої освіти до колективного мислення, спільних зусиль для досягнення необхідної мети²². Останнім часом в освітньому процесі Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ дуже актуальними стали семінари методом «круглого столу». Практика проведення занять таким методом у спеціально обладнаних аудиторіях дозволяє стверджувати про його ефективність.

Практика свідчить, що семінар є одним із основних методів обговорення навчального матеріалу у вищій військовій школі. Семінари проводяться із найскладніших питань (тем, розділів) навчальної програми з метою поглибленого вивчення навчальної дисципліни, вони прививають здобувачам вищої освіти навички самостійного пошуку й аналізу навчальної інформації, формування та розвитку наукового мислення, вміння брати активну участь у творчій дискусії, робити правильні висновки, аргументовано висловлювати та відстоювати свою думку. На сьогодні, семінари є в навчальних планах усіх правоохоронних вузів України, оскільки вони сприяють розширенню загального наукового світогляду, ознайомленню здобувачів вищої освіти з найважливішими проблемами та дослідженнями в галузях наук, що вивчаються. Серед різних форм, способів та методів навчальної роботи все більш важливе місце займають інноваційні технології підготовки і проведення семинарських занять, під час яких викладач організує дискусію навколо вивченої теми (розділу), до якої здобувачі вищої освіти готують тези з питань семінару. У сучасній педагогіці існує

²² Рубан О.М., Рубан Л.О., Максименко П.В., Мороз С.В. Педагогіка вищої школи: навчально-методичний посібник. – Кіровоград: Кіровоградський юридичний інститут ХНУВС, 2010. С. 47.

багато різноманітних форм та методів інноваційного навчання, спрямованих на якісне засвоєння знань здобувачами вищої освіти, розвиток їх розумової діяльності, виявлення умінь та навичок критичного осмислення проблем, набуття досвіду самостійного опрацювання навчального матеріалу, пошукової роботи, набуття якостей, які стануть у нагоді в подальшому розвитку самоосвіти і самореалізації. Тому, семінарські заняття є однією із таких форм, які забезпечують розвиток творчого професійного мислення, пізнавальної мотивації і професійного використання знань – вільне володіння мовою педагогічної науки, оперування термінами, поняттями, визначеннями²³. Особистий педагогічний досвід автора (20 років в закладах вищої освіти системи МВС), досвід інших науково-педагогічних працівників та викладачів свідчить, що проведенню семінарського заняття повинна передувати клопітка, ретельно і детально спланована самостійна робота здобувачів вищої освіти. Час самостійної підготовки повинен складати 1,5-2 год. на одну годину навчального часу семінару для здобувачів вищої освіти (курсантів, студентів) перших курсів, а для старших курсів – не менше 2,5 годин на одну годину семінару.

Крім того, на кожну годину підготовки здобувачів вищої освіти (курсантів, студентів) до семінару викладач повинен рекомендувати для вивчення і аналізу 15-20 сторінок додаткової літератури, а також опрацювання необхідних законодавчих та нормативно-правових актів рекомендованих до теми семінару.

Власний науково-педагогічний досвід автора також засвідчує, що одним із ефективних засобів підвищення якості знань в оволодінні законодавчою і нормативно-правовою базою є ведення здобувачами вищої освіти (курсантами, студентами), крім основних, додаткових (окремих) конспектів, які враховуються при виставленні відповідних балів за самостійну й індивідуальну роботу здобувачів. Однак, при цьому не потрібно обмежувати ініціативу студентів у ході підготовки до семінару, а, навпаки, заохочувати до більш широкого вивчення правових дисциплін з використанням Інтернету, наукових статей, журналів та інших джерел.

Ми вважаємо, що необхідно пропонувати здобувачам вищої освіти (курсантам, студентам), особливо перших курсів, у кожному рекомендованому джерелі розділи, або параграфи, які безпосередньо

²³ Телійчук В. Г. Деякі інноваційні підходи до проведення семінарських занять у вищому навчальному закладі системи МВС України. Scientific and pedagogic internship «Ways of improving the training of qualified lawyers in Ukraine and the EU»: Internship proceedings, February 8 March 19, 2021. Frankfurt an der Oder : «Baltija Publishing», 2021. P.120-121

дають відповідь на основні питання семінару. Доцільно також рекомендувати здобувачам вищої освіти коротко законспектувати відповіді з кожного питання. Це добре підвищує якість підготовки здобувачам вищої освіти до семінару та забезпечує більш глибоке засвоєння теоретичного матеріалу. Сьогодні існує безліч методів і форм проведення семінарів, що забезпечують творчий характер пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти (курсантів і слухачів), викликають бажання учасників до дискусії, реалізують дидактичні принципи і функції виховного навчання, стимулюють у здобувачів дослідницькі прагнення. На семінарські заняття виносяться ключові теми курсу, засвоєння яких визначає якість професійної підготовки, найбільш важкі для розуміння й засвоєння питання. Опрацювання цих тем здійснюється на семінарі не в умовах індивідуальної (виступ здобувачів вищої освіти «по черзі», виступ найбільш підготовлених здобувачів), а в умовах колективної роботи, що забезпечує активну участь у ній кожного здобувача вищої освіти. На нашу думку, семінару притаманні чотири основні функції:

1) поглиблення, конкретизація, систематизація знань, набутих на лекціях і під час самостійної роботи; 2) розвиток навичок самостійної роботи; 3) заохочення до наукових досліджень; 4) контроль за якістю засвоєння здобувачами матеріалу.

Істотний вплив на ефективність досягнення цілей семінарського заняття спричиняє розташування учасників, що задає той або інший спосіб їхнього спілкування. Традиційно, група здобувачів розташовується у потилицю один одному, обличчям до викладача. У цьому випадку реалізується групова форма занять: у кожний момент часу одна людина – викладач – взаємодіє з групою як із цілим, виконує навчальну функцію стосовно всіх. При виступі на семінарі студент нібито бере цю функцію на себе, однак груповий спосіб спілкування зберігається. Перевага цих форм полягає в тому, що інформацію викладач повідомляє відразу всім студентам. На лекції можна системно подати теорію питання, продемонструвати своє особисте ставлення до матеріалу, свій спосіб професійно-теоретичного мислення. На семінарі студент може виявити свою активність у виступі, поставити запитання іншому студентіві, рідко – викладачеві²⁴.

Виходячи з того, що семінар у правоохоронному вузі, зокрема у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ, є

²⁴ Методика підготовки та проведення семінарських занять. URL: https://pidru4niki.com/88915/pedagogika/metodika_pidgotovki_provedennya_seminarski_h_zanyat

груповим заняттям під керівництвом викладача, його основними завданнями є реалізація таких цілей:

поглибити й закріпити у здобувачів вищої освіти знання, здобуті на лекціях та в ході самостійної роботи; перевірити ефективність і результативність самостійної роботи здобувачів вищої освіти над навчальним матеріалом; привити у здобувачів вищої освіти навички пошуку, узагальнення та викладення навчального матеріалу в курсантській аудиторії; виробити вміння формулювати, обґрунтовувати та викладати власне судження з питання, що обговорюється, вміння відстоювати свої погляди.

Семинар не зводиться до закріплення або копіювання знань, отриманих на лекції, його завдання значно ширші, складніші та цікавіші. В залежності від змісту теми та характеру рекомендованих по ній джерел, від рівня підготовленості, організованості та працездатності конкретної семінарської групи, її спеціалізації та професійної спрямованості, від досвіду використання різних семінарських форм на попередніх заняттях у практиці семінарських занять можна виділити *ряд форм*:

розгорнута бесіда; обговорення доповідей і рефератів; семінар-диспут; навчальна тематична дискусія; семінар-екскурсія; семінар-дослідження; коментоване читання; вправи на самостійність мислення; семінар-колоквіум; спеціальний семінар,²⁵ семінар-вікторина, семінар-мініконференція, методом брейн-рингу та ін.

Семинари складаються з двох взаємопов'язаних ланок – самостійного вивчення здобувачами програмного матеріалу і обговорення на заняттях результатів пізнавальної діяльності. Вони привчають працювати самостійно, формують навички роботи з літературою, розвивають інтерес до предмету, вчать аргументувати відповідь, сприяють зв'язку теорії і практики.

Враховуючи власний досвід та поєднуючи думку Н. О. Гушинець вважаємо, що *семінарські заняття можна класифікувати*:

1. Залежно від складності, об'єму і вимог (підготовчі, власне семінари, міжпредметні). 2. Залежно від мети: семінар – повторення і систематизації знань; семінари вивчення нового матеріалу, комбіновані. 3. За формою проведення: семінар-бесіда, семінар-обговорення (реферативний), диспут, комбінований, семінар-конференція²⁶.

Семинарські заняття є гнучкою формою навчання, що припускає поряд з спрямовуючою роллю викладача інтенсивну самостійну роботу

²⁵ Палагнюк М.Г., Лімбах Ф.З, Палагнюк І.Д. Особливості проведення семінарського заняття у вищому

²⁶ Гушинець Н.О. Інноваційні методи і форми проведення семінарських занять URL.: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/gushinez.php>

майбутніх фахівців. Семінар пов'язаний з усіма видами навчальної роботи, і насамперед з лекційним викладанням і самостійними заняттями студентів. Тому ефективність семінару багато в чому залежить від якості лекцій і самопідготовки студентів²⁷.

Ми цілком згодні з позицією авторів навчально-методичного посібника «Педагогіка вищої школи», що підготовка творчо обдарованих фахівців правознавства неможлива без активізації форм і методів навчального процесу. Тому метою проведення семінарів в активній формі є активізація процесу мислення студентів/курсантів шляхом безпосереднього залучення їх до організації й керівництва заняттям: студенти з об'єкта управління стають суб'єктами, адже в цьому випадку вони навчають одне одного, отримуючи необхідні знання, уміння й навички. Форми роботи на семінарах залежать від того, на що викладач спрямовує увагу студентів/курсантів. Їх можна проводити у вигляді розгорнутої бесіди за планом або невеликих доповідей із подальшим обговоренням учасниками семінару. Цей метод передбачає обмін думками та дискусію із суперечливих питань, тобто – живу співбесіду. Викладач керує дискусією, коректно ставиться до думок виступаючих, не забуває про їх право на помилку та на власну думку. При цьому помилку слід виправляти коректно, а особиста думка студента/курсанта повинна науково обґрунтуватися за допомогою викладача. Майстерності досягає той викладач, який здатен долучити до дискусії навіть «слабких» студентів, для яких треба навчитися створювати ситуації психологічного переживання успіху в результаті колективно вирішеної проблеми. Це переживання надає їм упевненості в своїх силах і бажання на своєму рівні вивчати цей предмет²⁸.

На сучасному етапі в Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ набули поширення такі форми, як *«круглий стіл»*, *симпозіум*, *дебати*, *брейн-ринг*, *семінар-вікторина*. Широко використовуються такі *методи*: дидактичні, ділові, рольові ігри. Одним із пріоритетів інноваційного навчання є *групова та індивідуальна форма навчання*. Акцент зміщений на творчу імпровізацію педагога, на його взаємодію із здобувачами. Довіра, повага, спілкування, стимуляція почуття гідності, здатності відповідати за себе є головним фактором групової та індивідуальної форм роботи. Здобувач розвиває свою

²⁷ Методика підготовки та проведення семінарських занять. URL: https://pidru4niki.com/88915/pedagogika/metodika_pidgotovki_provedennya_seminarski_h_zanyat

²⁸ Рубан О.М., Рубан Л.О., Максименко П.В., Мороз С.В. Педагогіка вищої школи: навчально-методичний посібник. Кіровоград: Кіровоградський юридичний інститут ХНУВС, 2010. С. 48.

індивідуальність у спільному вирішенні творчих завдань, коли залучається його життєвий досвід і отримані знання.

Іншим пріоритетом є диференціація навчання, коли урізноманітнюються форми і методи навчальної діяльності, коли опорою стає вміння здобувачів самостійно здобувати знання. Самооцінка здобувачів перетворюється на головний фактор оцінювання особистих досягнень. Навчання, таким чином, перетворюється на спілкування між людьми в отриманні нової інформації. Викладач має стати посередником між здобувачем і навчальним матеріалом, а не єдиним джерелом знань. Виходячи з цієї нової ролі, викладач повинен:

використовувати різноманітні методи подачі нового матеріалу; ставити завдання, які дозволяють здобувачам засвоїти навчальний матеріал відповідно до рівня їх підготовки та можливостей пізнавальної діяльності; надати можливість здобувачам демонструвати свої досягнення в отриманні знань.

Найбільш ефективними формами організації навчальної діяльності є *робота в групах*. Розмір такої групи залежить від кількості здобувачів в академічній групі, доступності джерел і змісту завдання. Як правило, це 5-7 здобувачів. *Робота в групах* – така організація роботи, яка сприяє залученню всіх здобувачів, але з урахуванням рівня їх розвитку та можливостей сприйняття матеріалу. Особливе значення набуває при цьому диференційний підхід до визначення завдань. *Обговорення в групі* – це метод, який *дозволяє*:

заохочувати здобувачів до діалогу; залучати до обговорення проблем без будь-яких обмежень; ставити проблеми, які викликають загальний інтерес; шукати згоди в суперечливих ситуаціях; обмінюватися думками, порівнювати протилежні позиції.

Завдання викладача при груповій роботі: правильно сформулювати завдання та забезпечити взаємодію груп; підготувати цікавий заохочувальний матеріал; бути партнером, вносити корективи, направляти роботу груп.

У структуру активного заняття покладено *три основні етапи*:

Перший етап – коригувальний. На цьому етапі формується навчально-пізнавальна діяльність. При застосуванні групового методу, як правило, групи поділяються на підгрупи (не менше 5 здобувачів, які обирають керівника). Кожна підгрупа складає завдання, які мають виконувати інші підгрупи. Керівники підгруп перевіряють знання здобувачів з попередньої теми.

Другий етап – навчальний, на якому за допомогою завдань однієї підгрупи іншій узагальнюються і систематизуються знання з конкретної теми. Керівники підгруп обмінюються підготовленими завданнями за

схемою, запропонованою викладачем. Керівник підгрупи розподіляє завдання між її членами. Основна мета заняття – допомогти здобувачам у засвоєнні навчального матеріалу, з'ясуванні його основного змісту, виправленні помилок, зроблених, ймовірно, під час самостійної роботи над темою. Цей етап сприяє розвитку аналітичного мислення.

На третьому етапі – навчально-контрольному – відбувається рецензування завдань, активна дискусія з аналізу проведеної роботи та підбиття підсумків заняття. Викладач спрямовує діяльність здобувачів, мотивує проведення кожного етапу через систему стимулювання і виконує роль арбітра в суперечливих ситуаціях²⁹.

До дидактичних функцій активного заняття здобувачів та етапи формування особистості Н. О. Гушинець відносять наступні: *навчальна, стратегічна, комунікативна, професійно-керувана, контрольна*. Серед педагогічних засобів активізації навчального процесу у ВНЗ особливе місце належить навчальній *дидактичній грі*, яка являє собою цілеспрямовану організацію навчально-професійної діяльності майбутнього спеціаліста.

Концептуальними основами ігрових технологій є психологічні механізми ігрової діяльності, що спираються на фундаментальні потреби особистості у самовираженні, самоутвердженні, самовизначенні, саморегуляції, самореалізації.

За *цільовими орієнтаціями* ігрові технології поділяються на: *дидактичні, виховні, розвивальні, соціалізуючі*. За *характером* педагогічного процесу: навчальні, тренінгові, контролюючі, узагальнюючі, пізнавальні, виховні, розвивальні, репродуктивні, творчі, комунікативні, діагностичні та інші. За *ігровою методикою*: предметні, сюжетні, рольові, ділові, імітаційні, драматизації. *Ігрова діяльність виконує такі функції:*

спонукальну (викликає інтерес); комунікативну (засвоєння елементів культури спілкування); самореалізації (кожен студент реалізує свої можливості); розвивальну (розвиток уваги, волі та інших психічних якостей); розважальну (отримують задоволення); діагностичну (виявлення прогалин у знаннях); корекційну (внесення позитивних змін у структуру особистості майбутніх фахівців).

У сучасній вищій школі ігрова діяльність використовується:

- як самостійна технологія для засвоєння теми, розділу, поняття;
- як елемент іншої технології;

²⁹ Інноваційні методи та форми проведення семінарських і практичних занять. Лекція за програмою «Школи педагогічної майстерності ДДУВС у 2022-2023 навчальному році» / уклад.: В. Г. Телійчук. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 7-9.

– як елемент окремих частин семінарського заняття (вступ, пояснення, закріплення, контроль). У процесі навчання застосовуються різні модифікації ділових ігор: імітаційні, операційні, рольові, діловий театр та інші³⁰.

Мозковий штурм – ефективний метод колективного обговорення, пошук рішень у процесі спільного висловлення думок. Цей принцип дає можливість за короткий час висловитись великій кількості здобувачів вищої освіти (курсантам, студентам), що є передумовою вироблення найбільш розумного рішення. Проводиться за зразком запропонованого в 1953 р. американським психологом А. Осборном колективного методу вирішення складних, недостатньо розроблених питань науки й техніки, організаційних проблем та ін. Семінар може готуватися і проходити у формі «потоків ідей». Його мета – зніціювати максимум ідей для розв'язання проблеми³¹.

Методика проведення цього виду активної роботи полягає в наступному:

1. Викладач ставить завдання і розповідає про правила його виконання. Мета «штурму» – запропонувати найбільшу кількість варіантів виконання завдання. *Поради:* примусьте працювати свою уяву, не відкидаючи навіть ті ідеї, які суперечать загальноприйнятій думці; не давайте оцінку і не робіть підсумки зразу.

2. Згруповані учасники «мозкового штурму» розвивають ідеї, відбирають ті, які допомагають знайти відповіді, знаходять спільне рішення. 3. Ведучий, як правило викладач, підбиває підсумки дискусії.

В основі проведення семінарських занять в активній формі лежить моделювання конкретних ситуацій (управлінських, соціальних, політичних, економічних тощо), яке здійснюється в процесі заняття. Семінарське заняття, що проводиться в активній формі, потрібне для вироблення та закріплення вмінь з колективного прийняття рішень у ході підготовки, обговорення, прийняття, реалізації та оцінки різних варіантів рішень та їх наслідків.

1. *Порядок підготовки та проведення семінарів в активній формі.*

Семінарське заняття, що проводиться в активній формі, включає дві частини: підготовчу та основну.

Етапи підготовчої частини: ознайомлення з темою заняття; призначення ведучого (із кола здобувачів вищої освіти) семінарського

³⁰ Гушинець Н.О. Інноваційні методи і форми проведення семінарських занять URL.: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/gushinez.php>

³¹ Інновації проведення семінарських занять у ВНЗ. Використання активних методів навчання. URL: <https://studfile.net/preview/5259444/page:18/>

заняття та арбітра для ведучого (також з кола здобувачів вищої освіти); розробка ведучим регламенту семінарського заняття.

Перші два етапи здійснюються викладачем заздалегідь, тобто до проведення семінарського заняття (наприклад, наприкінці попереднього заняття). Регламент семінарського заняття розроблюється ведучим заздалегідь і самостійно, для цього він має ретельно ознайомитися з темою семінарського заняття та вивчити питання, що мають бути розглянуті відповідно до плану цього заняття.

Таблиця 1

Приблизний регламент семінарського заняття

№ п/п	Назва етапу	Тривалість, хв	Час	
			початок	кінець
1	Вступне слово викладача	5		
2	Вступне слово ведучого	3 – 5		
3	Виступ з питання	t		
4	Питання до виступаючого і доповнення	2 – 5		
5	Відгук і оцінка арбітра за виступ	2 – 5		
6	Резюме ведучого (з питання) і перехід до наступного питання	1 – 2		
7	Заключне слово ведучого	3 – 5		
8	Відгук і оцінка арбітра для ведучого	2 – 3		
9	Заключне слово викладача (підсумок спільних висновків, виставлення оцінок, роздавання завдань на наступне заняття)	5 – 7		

Загальна тривалість часу (t) на виступ з питання залежить від його складності та значущості, а також від обсягу матеріалу, який необхідно розглянути за планом семінарського заняття.

У табл. 1 наведена рекомендована тривалість часу за кожним пунктом, а тривалість часу з п. 9 є обов'язковою і повинна бути витримана в установлених межах. Після складання регламенту ведучий заздалегідь (до семінарського заняття) повідомляє виступаючим час,

який він відвів їм на доповідь (повідомлення). Ведучому надається право призначати виступаючих із питань теми семінарського заняття, а також арбітрів для кожного виступаючого. Один і той же здобувач з одного питання може бути виступаючим, а з іншого – арбітром.

Основна частина (власне проведення) семінарського заняття здійснюється відповідно до блок-схеми, що наведена на мал. 1.

Семінарське заняття в активній формі організується і проводиться самими здобувачами. Його особливістю є те, що здобувачі оцінюють свої дії самі, мотивуючи і обґрунтовуючи рішення, які приймаються. Викладач надає оцінку роботи учасників семінарського заняття (ведучого, виступаючих, арбітрів) наприкінці заняття, під час підведення висновків. Семінарське заняття, що проводиться в активній формі, передбачає наявність «ігрових» моментів, що досягається за допомогою створення та підтримки «ігрового» настрою. «Ігровий» настрій задається ведучим, який має володіти здібністю так спланувати, підготувати і провести семінар, щоб інтерес у аудиторії під час заняття не зменшувався.

2. *Функції і ролі учасників під час проведення семінарського заняття в активній формі.*

Склад учасників – здобувачі навчальної групи, з кола яких відокремлені:

ведучий семінару; арбітр для ведучого; виступаючі з питань (кількість виступаючих повинна бути не меншою ніж кількість питань); арбітри для виступаючих³².

Функції ведучого. Основна частина семінарського заняття (після попередніх зауважень викладача) починається зі вступного слова ведучого (див. блок 2 мал. 1). Ведучий повинен повідомити тему семінару, назвати питання, що заплановані для обговорення, зробити короткий вступ за темою, після чого він називає тему того питання, що буде розглядатися, прізвище виступаючого з цього питання, повідомити виступаючому регламент, називає арбітра з питання. До функцій ведучого входить нагляд за дотриманням регламенту. Після закінчення виступу з питання семінарського заняття ведучий повинен запитати в аудиторії, чи є будь-які запитання до доповідача або доповнення.

³² 1. Методичні рекомендації до виконання практичних завдань і плани семінарських занять з навчальної дисципліни «Public Management та процеси децентралізації ЄС» для студентів спеціальності 8.15010008 «Публічне адміністрування» денної форми навчання / укл. Н. Л. Гавкалова, Л. Ю. Гордієнко. Х. : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. 32 с. (Укр. мов.). URL: <https://bit.ly/434y17c>; 2. Інноваційні методи та форми проведення семінарських і практичних занять. Лекція за програмою «Школи педагогічної майстерності ДДУВС у 2022-2023 навчальному році» / уклад.: В. Г. Телійчук. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 10-13.

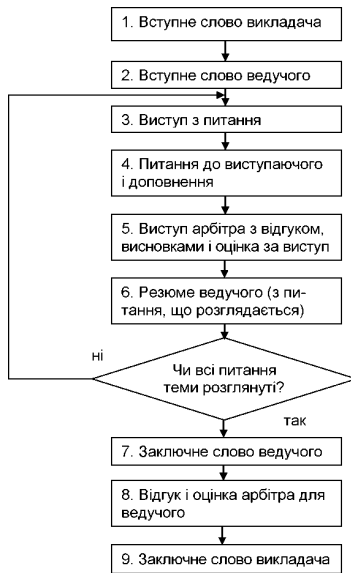

Рис. 1. Блок-схема проведення семінарського заняття в активній формі

Після обговорення доповіді з питання ведучий надає слово арбітру, паралельно повідомляючи його про регламент. Після зауважень арбітра ведучий підводить підсумки з питання, що розглядалося, і ознайомлює аудиторію з оцінками як за виступ, так і за рецензування виступаючого, а потім переходить до обговорення наступного питання семінарського заняття. Після розгляду й обговорення всіх питань теми семінарського заняття ведучий підводить підсумки (див. блок 7 мал. 1) шляхом короткого узагальнення всіх питань, що розглядалися, акцентуючи увагу аудиторії на ключових моментах теми, після чого надає слово своєму арбітру і викладачу.

Функції арбітра для виступаючого. Арбітр повинен добре орієнтуватися в питанні, для якого він надає оцінку-рецензію.

Під час оцінювання виступаючого арбітр може скористатися шкалою оцінок, що наведена в табл. 2. Особлива увага арбітра має бути приділена розкриттю змісту питання. Якщо доповідачем питання було розкрито не повністю, або були зроблені помилки, або в процесі обговорення цього питання були пропущені основні моменти, то арбітр повинен звернути на це увагу аудиторії та зробити відповідні поправки і доповнення.

Функції арбітра для ведучого. Арбітр для ведучого оцінює виступ ведучого за шкалою, що наведена в табл. 2. Як видно з табл. 2, виступ ведучого оцінюється за двома групами факторів: за підготовку та організацію семінарського заняття; за проведення заняття³³.

Таблиця 2

Шкала оцінок

№ п/п	Фактори, що враховуються	Оцінки		
		відмінно	добре	задовільно
1	Для виступаючих доповідачів			
1.1	Час	Обов'язково витриманий	Обов'язково витриманий	Витриманий із деякими
1.2	Розкриття змісту питання	Відмінно	Добре	Неповністю або
1.3	Залучення практичного матеріалу, цифр, прикладів, цитат, графічних	Широке	Часткове	Без залучення
1.4	Правильність речі, логіка викладу, стиль поведінки	Витримані всі вимоги	З деякими погіршеннями	Зі значними погіршеннями
1.5	Вміння захоплювати аудиторію	Добре	Не завжди вміле	Невміле
2	Для ведучого			
2.1	Розробка і дотримання регламенту заняття	Витримано із заданим резервом для викладача	Витримано зі скороченим резервом	Витримано, але без резерву
2.2	Знання питання, вміння поправити, доповнити	Відмінне	Добре	Задовільне
2.3	Вміння організувати обговорення	Добре	Не зовсім кваліфіковане	З недоліками
2.4	Психологічний такт, правильність промови	Витримані повністю	Витримані з деякими погіршеннями	З великими погіршеннями

³³ 1.Методичні рекомендації до виконання практичних завдань і плани семінарських занять з навчальної дисципліни «Public Management та процеси децентралізації ЄС» для студентів спеціальності 8.15010008 «Публічне адміністрування» денної форми навчання / укл. Н. Л. Гавкалова, Л. Ю. Гордієнко. Х. : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. 32 с. (Укр. мов.). URL: <https://bit.ly/434y17c>; 2. Інноваційні методи та форми проведення семінарських і практичних занять. Лекція за програмою «Школи педагогічної майстерності ДДУВС у 2022-2023 навчальному році» / уклад.: В. Г. Телійчук. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2022. С.14-15.

Особлива увага арбітра повинна бути скерована на вміння ведучого організувати обговорення питань, щоб план семінарського заняття був повністю виконаний.

3. *Оцінка дій учасників семінарського заняття.* У процесі проведення семінарського заняття оцінка дій його учасників надається самими учасниками (арбітрами для виступаючих, ведучим, арбітром для ведучого), у кінці заняття – під час підведення підсумків викладачем. Під час оцінювання дій учасників семінарського заняття, що проводиться в активній формі, рекомендується використовувати шкалу оцінок, що наведена в табл. 2.

З метою розвитку у здобувачів вищої освіти навичок основ наукової діяльності та порівняльного аналізу здобувачі мають змогу виступити на семінарських заняттях з *підготовленими рефератами*, тематика яких запропоновано в планах практичних занять та завдань до самостійної й індивідуальної роботи до кожної теми курсу³⁴. Кількість навчальних питань семінару викладач визначає, виходячи з конкретної теми, змісту розділу та часу, який відводиться на семінар. Досвід проведення занять за даною технологією показує, що кількість питань, які виносяться на обговорення, повинна складати порядку 7-9 в залежності від часу, відведеного на семінар. Будь-яке семінарське заняття з юридичних і спеціальних дисциплін на правничих факультетах або у вищих навчальних закладах юридичного профілю, (зокрема, автором запроваджено з 2014 року у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ) доцільно починати з організаційних питань, а саме перевірити наявність у здобувачів вищої освіти (курсантів, студентів) конспектів лекцій, тез, оформлення рефератів, доповідей, есе тощо. Все це сприяє більш поглибленому вивченню теоретичного матеріалу і закріпленню отриманих знань. Після цього викладачем оголошуються тема, навчальні та виховні цілі. Звертається увага здобувачів вищої освіти (курсантів, студентів) на важливість питань, що виносяться на семінар. Разом з цим вступна частина повинна бути суворо регламентована (не більше 4-5 хв.) і спрямована на мобілізацію уваги аудиторії. Крім того, для здобувачів вищої освіти (курсантів, студентів), що не підготувалися з будь-яких причин до семінару, викладач встановлює термін для відпрацювання навчальних питань поза навчальним часом, одночасно забезпечуючи їх активну участь в семінарському занятті³⁵.

³⁴ Інноваційні методи та форми проведення семінарських і практичних занять. Лекція за програмою «Школи педагогічної майстерності ДДУВС у 2022-2023 навчальному році» / уклад.: В. Г. Телійчук. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2022. С.16.

³⁵ Ковтун С. П. Інноваційні технології семінарських занять. URL: <https://bit.ly/37WrgJd>

ВИСНОВКИ

Спектр професійних знань, умінь, навичок представника правничої професії сьогодні значно розширився і вимагає від суб'єктів освітньо-правової діяльності найрізноманітніших знань як у власне-правових галузях, так і в суміжних із правом сферах, потребує ґрунтовної загальної та фахової методологічної підготовки, вільного володіння методикою і практикою правових досліджень, сучасним мовним і технічним інструментарієм (перший передбачає вільне володіння кількома мовами у їх різних стильових різновидах, другий – комп'ютерною та іншою технікою, що використовується у юридичній діяльності). Але головне завдання полягає в тому, щоб навчити студента-правника постійно вчитися, здобувати нові знання, сформувати навички самостійного дослідницького пошуку, виявляти творчість у вирішенні складних професійних проблем і ситуацій³⁶. Розглянуті методи та форми проведення семінарського заняття у порівнянні з традиційною методикою значною мірою впливають на розвиток самостійного мислення здобувача вищої освіти (курсанта, студента), дають можливість визначити власну позицію, формують навички відстоювати свою думку, поглиблюють знання з обговорюваної проблеми, формують уміння та навички критичного осмислення проблем. Багатоваріантність форм і методів інноваційного навчання спрямовані на якісне засвоєння знань здобувачами вищої освіти, набуття досвіду самостійного опрацювання навчального матеріалу, пошукової роботи, набуття якостей, які стануть у нагоді в подальшому житті. Все це повністю відповідає завданням сучасної школи. Семінар в активній формі навчає здобувачів вищої освіти (курсантів, студентів) вишукувати й формулювати аргументи, висловлювати думки з дискусійного питання у виразній і стислій формі, переконувати інших.

АНОТАЦІЯ

Інноваційні форми викладання дисциплін, зокрема проведення семінарів, заслуговують на особливу увагу, оскільки забезпечують потрібний «інноваційний клімат» у ВНЗ, сприяють розвитку творчої активності та дослідницької ініціативи здобувачів-правників (курсантів, студентів), закладають основу для подальшого осмислення і розвитку правових знань, успішного застосування набутих знань на практиці. Одним із пріоритетів семінарського заняття в активній формі є диференціація навчання, коли урізноманітнюються форми і методи навчальної діяльності, коли опорою стає уміння здобувачів вищої освіти

³⁶ Артикуца Н. В. Інноваційні методики викладання дисциплін у вищій юридичній освіті. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2424/Artikutsa_Inov.pdf

(курсантів, студентів) самостійно здобувати знання. Самооцінка здобувачів вищої освіти (курсантів, студентів) перетворюється на головний фактор оцінювання особистих досягнень. Навчання, таким чином, перетворюється на спілкування між людьми в отриманні нової інформації. Викладач має стати посередником між студентом і навчальним матеріалом, а не єдиним джерелом знань.

Література

1. Мачинська Н. І., Стельмах С. С. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі: навчально-методичний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 180 с.. URL:<https://bit.ly/3YngGTi>
2. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник / О. В. Малихін, І. Г. Павленко, О. О. Лаврентьєва, Г. І. Матукова. Сімферополь: Дайфі, 2011. 270 с. URL: <https://bit.ly/3JnrZH2>
3. Методичні рекомендації щодо проведення, аналізу та оцінки відкритих занять у Київському національному університеті внутрішніх справ. URL: <https://okop.naiu.kiev.ua/assets/files/npa-navs/MetRecVidkrZan.pdf>
4. Телійчук В. Г. Деякі інноваційні підходи до проведення семінарських занять у вищому навчальному закладі системи МВС України. Scientific and pedagogic internship «Ways of improving the training of qualified lawyers in Ukraine and the EU»: Internship proceedings, February 8 March 19, 2021. Frankfurt an der Oder : «Baltija Publishing», 2021. P.P.119-123
5. Бистрова Ю. В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України. URL: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2015/04/Bystrova.pdf>
6. Артикуца Н. В. Інноваційні методики викладання дисциплін у вищій юридичній освіті. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2424/Artikutsa_Inov.pdf
7. Василець В. О. Інновації в освіті, їх види та класифікація. URL: <https://genezum.org/library/innovacii-v-osviti-ih-vydy-ta-klasyfikaciya>
8. Волікова М. М., Братанич О. Г. Традиційне та інноваційне навчання у вищих навчальних закладах України: переваги та недоліки. URL: <https://pednauk.cuspu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/790/723>
9. Інноваційні методи навчання у вищій школі України. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/Klimova/6_3.pdf
10. Поняття, сутність, особливості та доречність інновацій у ВПД. URL: <https://bit.ly/3TTxjp7>
11. Інноваційні технології та методи навчання. URL: <https://bit.ly/3G6YBCO>
12. Павленко С.О. підготовка поліцейських в умовах реформування системи освіти МВС України відповідно до європейських стандартів, или: <http://molodyvcheny.in.Ua/files/journal/2017/4/78.pdf>

13. Палагнюк М.Г., Лімбах Ф.З., Палагнюк І.Д. Особливості проведення семінарського заняття у вищому правоохоронному закладі. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvuuped_2016_1_51.pdf

14. Рубан О.М., Рубан Л.О., Максименко П.В., Мороз С.В. Педагогіка вищої школи: навчально-методичний посібник. – Кіровоград: Кіровоградський юридичний інститут ХНУВС, 2010. – 110 с.

15. Методика підготовки та проведення семінарських занять. URL: https://pidru4niki.com/88915/pedagogika/metodika_pidgotovki_provedenny_a_seminarskih_zanyat

16. Гушинець Н.О. Інноваційні методи і форми проведення семінарських занять URL.: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/gushinez.php>

17. Інноваційні методи та форми проведення семінарських і практичних занять. Лекція за програмою «Школи педагогічної майстерності ДДУВС у 2022-2023 навчальному році» / укл.: В. Г. Телійчук. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2022. 24с.

18. Інновації проведення семінарських занять у ВНЗ. Використання активних методів навчання. URL: <https://studfile.net/preview/5259444/page:18/>

19. Методичні рекомендації до виконання практичних завдань і плани семінарських занять з навчальної дисципліни «Public Management та процеси децентралізації ЄС» для студентів спеціальності 8.15010008 «Публічне адміністрування» денної форми навчання / укл. Н. Л. Гавкалова, Л. Ю. Гордієнко. Х. : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. 32 с. (Укр. мов.). URL: <https://bit.ly/434y17c>

20. Ковтун С. П. Інноваційні технології семінарських занять. URL: <https://bit.ly/37WrgJu>

**Information about the authors:
Teliychuk Vitaliy Hryhorovych,**

Candidate of Law, Senior Researcher, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Operational and Investigative
Activities of the Faculty of Training Specialists for Criminal Police Units
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs
26, Gagarin Avenue, Dnipro, 49005, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-0372-6515>